

TÜRKÇE ÖĞRETMENİ ADAYLARININ EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Sedat MADEN ^{a*}; Erhan DURUKAN ^b

^a Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, Giresun

^b Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, Trabzon

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkçe öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeylerini cinsiyet, sınıf ve not ortalaması değişkenlerine göre değerlendirmektir. Araştırmanın verileri, Dökmen tarafından geliştirilen 'Empatik Eğilim Ölçeği' ve araştırmacılarca hazırlanan 'Kişisel Bilgi Formu' ile toplanmıştır. Çalışmanın örneklemini Atatürk Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültelerinin Türkçe Eğitimi bölümlerinde okuyan 138 (64 erkek, 74 kadın) öğrenciden oluşmaktadır. Veriler SPSS 11.5 programıyla analiz edilmiştir. Araştırmanın sonunda; Türkçe öğretmen adaylarının ortalamasının üstünde (X:3,40) empatik eğilime sahip olduğu, cinsiyet ve not ortalamasının anlamlı farklılık oluşturmadığı, sınıf düzeyinin ise empatik eğilim üzerinde anlamlı bir değişken olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Empatik Eğilim, Türkçe Eğitimi, Öğretmen Adayları.

ABSTRACT

Purpose of this study is to evaluate the empathic tendency levels of Turkish teacher candidates with regard to variables of gender, class level, and GPA. Research's data collected with 'Empatic Tendency Scale' developed by Dokmen and 'Personal Information Form' prepared by researchers. Study's sample consist of 138 (64 male, 74 female) students studying in Atatürk and Karadeniz Technical University Education Faculty Turkish Education Departments. Data analysed with SPSS 11.5 programme. Results of the study can be summarized as follow: Turkish teacher candidates have empathic tendency level above the average (X:3,40), gender and GPA are not meaningful variables but class level is meaningful on the empathic tendency level.

Key Words: Empatic Tendency, Turkish Education, Teacher Candidates.

GİRİŞ

Öğretmen ve öğrenci arasında zaman zaman iletişim çatışmalarının yaşandığı bir gerçektir. Bu sorunlar bazen öğrencinin bazen de öğretmenin lehine çözümlenir, bazı zamanlarda ise sorun çözümsüz bırakılır ya da görmezlikten gelinir. Yaşanan sorunların büyük bir bölümü iletişim ile ilgilidir. Öğretmen ve öğrenci arasındaki olumsuz iletişim, öğrenme ortamını olumsuz etkilemesinin yanında, taraflar arasındaki çatışmanın kişileşmesine ve derinleşmesine de yol açabilir. Öğrenci ve bir birey olarak öğretmenin bireysel ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmadığı bir ortamda öğrenmenin etkililiğinin azalacağı, öğrenme için yeterli zaman ve motivasyonun olmayacağı ise açıktır (Duru, 2002).

* **Yazar:** sedd52@gmail.com

Öğrenme ortamında yaşanan iletişime dayalı sorunların (öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci vb.) çözümlenmesinde önemli kavramlardan biri empatidir. Rogers'a (1983) göre, bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecine "empati" adı verilir.

Empatinin kurulabilmesi için; empati kuracak kişi kendisini karşısındaki kişinin yerine koymalı ve olaylara onun bakış açısıyla bakmalıdır, karşıdaki insanın duygu ve düşünceleri doğru anlaşılmalıdır, empatik anlayış karşı tarafa yansıtılmalıdır (Dökmen, 2005).

Empatinin bilişsel ve duygusal boyutu vardır. Bilişsel boyutunu düşünce, algı ve kavrama yetenekleri oluşturmaktadır. Ancak, bu boyutun empati için gerekli olmakla birlikte yeterli olmadığı ve empatinin duygusal boyutunun da olduğu vurgulanarak başkasının duygusunu, yani ne hissettiğini anlama ve o duyguya uygun karşılık verebilmenin önemi vurgulanmıştır. Empatinin her iki boyutunun da yüksek düzeyde olması durumunda bireyin farkında oluş düzeyi artar ve istenilen düzeyde ilişki kurulur. Başka bir anlatımla, hem bilişsel hem de duygusal empati düzeyinin yüksek olması, karşımızdaki kişiyi anlamamızı olumlu yönde etkiler (Öz,1998).

Öğretmenlerin, öğrencileriyle iletişim kurarken onları anlamaları, empatik olabilmeye derecelerine bağlıdır. Bu da öğretmenlerin sahip oldukları empatik eğilim düzeylerini önemli kılmaktadır (Erçoban, 2003). Bir bakıma, öğretmenlerin kendilerini öğrencilerinin yerine koyarak sorunları onların gözünden görebilmeleri, çözüme kavuşmada önemli bir etkidir denilebilir. Bu durum, öğrenme ortamında yaşanan iletişim sorunları için bir çözüm niteliğinde olabileceği gibi aynı zamanda öğrenme sürecinin daha verimli geçmesi açısından da önem taşımaktadır. Eğitimin önemli amaçlarından birinin de sosyalleşmeyi ve bireyin uyum içinde yaşamasını sağlayacak becerileri edinmesi (Bilen, 1990) olduğu göz önünde bulundurulduğunda empati kavramının önemi daha iyi anlaşılacaktır.

İletişim büyük oranda temel dil becerilerine dayanmaktadır. Eğitim öğretim sürecinde dil becerilerinin en yoğun biçimde geliştirilmeye çalışıldığı ders ise Türkçe dersleridir. Bu nedenle iletişimin önemli kavramlarından biri olan empati ile gelecekte Türkçe derslerinin yürütücüsü durumunda olacak Türkçe öğretmeni adaylarını bir arada değerlendirmek anlamlı olacaktır. Bu çalışmada da Türkçe öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi ve ağırlıklı genel not ortalaması değişkenlerine göre belirlenip değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, betimsel araştırma modellerinden tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu model, geçmişte veya hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan kişi, olay, olgu, durum veya nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya, betimlenmeye çalışılır (Karasar, 2006:77).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2009–2010 eğitim-öğretim döneminde Atatürk Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümlerinde öğrenim gören 138 öğrenciden oluşmuştur. Çalışma grubu, cinsiyet açısından değerlendirildiğinde 64'ü erkek, 74'ü kız öğrenciden seçilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Türkçe Eğitimi Bölümü öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerini belirlemek amacıyla Dökmen(1988) tarafından geliştirilmiş olan Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ) kullanılmıştır. Ölçek, insanın günlük yaşamdaki empati kurma seviyelerini ve duygusal bileşenlerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, likert tipte geliştirilmiş olup, 20 sorudan oluşmakta ve bireylerin her bir maddeye ne ölçüde katıldıklarını belirtecekleri şekilde düzenlenmiştir. Ölçeğin 8 maddesi, bireylerin “evet” işaretleme eğilimlerini dengelemek için olumsuz ifadelerden oluşturulmuştur. Bireyler, ölçekteki her bir soruya 1’den 5’e kadar puan verebilmektedir. Puanlar toplanırken 3, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 15. sorular tersinden toplanmaktadır.

Ölçekten alınabilecek en az puan 20, en fazla puan 100’dür. Toplam puan empatik eğilim düzeylerini ifade eder. Puanın yüksek olması, empatik eğilimin yüksek olduğunu; düşük olması empatik eğilimin düşük olduğunu gösterir. Ölçek, Dökmen (1988) tarafından 70 kişilik bir öğrenci grubuna tekrar test yöntemiyle, üç hafta arayla iki defa uygulanmış, elde edilen verilerden ölçeğin güvenilirliğinin 0.82 olduğu görülmüştür. Ölçeğin araştırma grubu için Cronbach Alpha ile hesaplanan güvenilirlik katsayısı 0.72 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerlik uygulaması Dökmen (1988) tarafından yapılmıştır. 24 kişilik bir çalışma grubunun EEÖ ve Edwards Kişisel Tercih Envanteri’nin “Duyguları Anlama” bölümünden aldıkları puanlar arasındaki ilişkinin geçerliği 0.68 olarak tespit edilmiştir. Ölçek likert tipte düzenlenmiş; “1-Tamamen Aykırı, 2-Oldukça Aykırı, 3-Kararsızım, 4- Oldukça Uygun, 5-Tamamen Uygun” şeklinde puanlandırılmıştır.

Öğretmen adayları ile ilgili tanıtıcı bilgileri(Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, AGNO)belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından Kişisel Bilgi Formu oluşturulmuştur. Türkçe Öğretmenliği öğretmen adaylarının empatik eğilimlerine dair elde edilen veriler, SPSS 11.5 paket programı aracılığıyla değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular; genel ortalamalar ve değişkenler (cinsiyet, sınıf düzeyi, not ortalaması) göz önünde bulundurularak sınıflanmış ve tablolar hâlinde sunulmuştur.

1. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerine Yönelik Bulgular

Türkçe öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeylerine yönelik “Çok sayıda dostum var.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,80; “Film izlerken bazen gözlerim yaşarır.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,15; “Sıklıkla kendimi yalnız hissederim.” durumuna yönelik eğilim için X: 2,69; “Bana dertlerini anlatanlar yanımdan ferahlanmış olarak ayrılırlar.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,83; “Başkalarının problemleri beni kendi problemlerim kadar ilgilendirir.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,60; “Duygularımı başkalarına iletmekte güçlük çekerim.” durumuna yönelik eğilim için X: 2,74; “İnsanların film seyrederken ağlamaları tuhafıma gider.” durumuna yönelik eğilim için X: 2,56; “Birisi ile tartışırken bazen dikkatim onun söylediklerinden çok vereceğim cevap üzerinde yoğunlaşır.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,22; “Çevremde çok sevilen bir insanım.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,86; “TV'deki filmler mutlu sona ulaşınca rahatlarım.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,84; “Düşüncelerimi başkalarına iletmekte güçlük çektiğim olur.” durumuna yönelik eğilim için X: 2,72; “İnsanların çoğu bencildir.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,39; “Sinirli bir insanım.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,29; “Genellikle insanlara güvenirim.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,47; “İnsanlar beni tam olarak anlayamıyorlar.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,07; “Girişken bir insanım.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,59; “Bir yakınım derdimi anlatmak beni rahatlatır.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,92;

“Genellikle hayatımdan memnunum.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,71; “Yakınlarım bana sık sık dertlerini anlatırlar.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,88; “Genellikle keyfim yerindedir.” durumuna yönelik eğilim için X: 3,66 oranında görüş belirtmişlerdir.

Tablo 1. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerine Yönelik Genel Ortalamalar

Maddeler	n	X	Ss	Mad.	X	Ss
M1	138	3,80	1,04538	M11	2,72	1,25558
M2	138	3,15	1,27039	M12	3,39	1,15534
M3	138	2,69	1,18876	M13	3,29	1,17270
M4	138	3,83	,91948	M14	3,47	1,11520
M5	138	3,60	,99297	M15	3,07	1,11812
M6	138	2,74	1,30302	M16	3,59	1,08498
M7	138	2,56	1,25575	M17	3,92	1,14025
M8	138	3,22	1,07892	M18	3,71	1,12829
M9	138	3,86	,88417	M19	3,88	,92376
M10	138	3,84	1,12208	M20	3,66	1,04983
Toplam						3,401

Türkçe öğretmeni adaylarının duyguların başkalarına iletmekte güçlük çekilmesinde, düşünceleri başkalarına iletmekte güçlük çekmede, sınırlı bir insan olunmada, insanların film seyrederken ağlamalarının tuhaf olmasında düşük ortalamaya sahip olmaları, negatif yönlü değerlendirme yapıldığı için, öğretmen adaylarının bu hususlarda da yeterli düzeylerinin yüksek olduğu göstermektedir. Buna ek olarak Türkçe öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeylerine genel olarak **X: 3.401** düzeyinde sahip oldukları, bu oranında empatik eğilim açısından yeterli olduğu söylenebilir.

2. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değerlendirmesiyle İlgili Bulgular

Tablo 2. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin Cinsiyete Göre Değerlendirilmesi

Cinsiyet	N	X	Sd	t	p
ERKEK	130	3,405	0,359		
KADIN	110	3,394	0,261	0,203	0,839

Türkçe öğretmen adaylarının *empatik eğilim düzeyleri* genel ortalamalarının cinsiyete göre analizi sonucunda, kız öğretmen adaylarının X:3.394; erkek öğretmen adaylarının X:3.405 oranında bir eğilim düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlardan hareketle Türkçe öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı yapılan *t testi* sonucunda görülmüştür (t: 0.203; p>0.05).

3. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin Sınıf Düzeyine Göre Değerlendirilmesiyle İlgili Bulgular

Tablo 3. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin Sınıf Düzeyine Göre Değerlendirilmesi

	n	X	Ss	F _(3,134)	p
1 SINIF	42	3,317 ,23521			
2 SINIF	50	3,495 ,34600		4,040	0,009
3 SINIF	25	3,444 ,22329			
4 SINIF	21	3,281 ,36793			

Türkçe öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeylerinin sınıf düzeyine göre analizi sonucunda; 1. sınıftaki Türkçe Eğitimi Bölümü öğrencilerinin X: 3,317, 2. sınıftaki öğrencilerin X: 3,495, 3. sınıftaki öğrencilerin 3,444 ve 4. sınıftakilerin X: 3,281 oranında empatik eğilime sahip oldukları belirlenmiştir.

Bulgulara göre en düşük empatik eğilim düzeyine 4. sınıftaki öğrenciler sahiptir. Buna rağmen diğer sınıf düzeylerindeki öğrenciler ve 4. sınıftaki öğrenciler birbirine yakın ve yüksek düzeyde empatik eğilime sahip oldukları görülmüştür. Elde edilen bulgular, Türkçe öğretmeni adaylarının sınıf düzeyi değişkenine göre empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir ($F_{(3,134)}: 4,040, p < 0,05$).

Tablo 4. Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Türkçe Öğretmen Adayları Empatik Eğilim Düzeyleri Post-Hoc Tukey HSD Analizi

Sınıf (I)	Sınıf (J)	Ortalama Farkı (I-J)	p*
1 SINIF	2 Sınıf	-,17833*	,026
	3 Sınıf	-,12733	,337
	4 Sınıf	,03571	,970
2 SINIF	1 Sınıf	,17833*	,026
	3 Sınıf	,05100	,899
	4 Sınıf	,21405*	,034
3 SINIF	1 Sınıf	,12733	,337
	2 Sınıf	-,05100	,899
	4 Sınıf	,16305	,260
4 SINIF	1 Sınıf	-,03571	,970
	2 Sınıf	-,21405*	,034
	3 Sınıf	-,16305	,260

* p<0,05

Türkçe öğretmeni adaylarının öğrencilerinin empatik eğilim düzeyleri arasında sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Yapılan Tukey HSD testi sonunda elde edilen verilere göre:

4. sınıfta ve 1. sınıfta okuyan öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri ile 2. sınıfta okuyan öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri arasında 2.sınıfta okuyan öğretmen adayları lehine anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir.

Bu bulgu ışığında, Türkçe öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeylerinin çok yüksek olmaması ve 1., 3. ve 4. sınıfta okuyan öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeylerinin özellikle de son sınıftaki öğretmen adaylarının empatik eğilimlerinin 2.sınıftaki adaylardan düşük olması öğretmen adaylarının mesleklerine güdülenmelerinde ve lisans eğitimlerinde bazı eksikliklerin olduğunu işaret etmektedir.

4. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin AGNO(Başarı Düzeyi)'ya Göre Değerlendirilmesiyle İlgili Bulgular

Tablo 5. Türkçe Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin AGNO'ya Göre Değerlendirilmesi

Başarı Seviyesi	n	X	Ss	F _(2,135)	p
ZAYIF	4	3,138	,5949		
ORTA	79	3,402	,3259	1,497	0,227
İYİ	55	3,413	,2544		

Türkçe öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeylerinin AGNO(başarı düzeyine)'ya göre analizi sonucunda; *İyi* ortalamaya sahip öğrencilerin X: 3.413, Orta ortalamaya sahip öğrencilerin X: 3.402, Zayıf ortalama başarı düzeyindeki öğrencilerin X: 3.138 oranında birbirine yakına ve ortalamanın üstünde bir eğilim düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Bulgulardan hareketle Türkçe öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeyleri arasında AGNO değişkenine göre anlamlı bir farkın olmadığı yapılan analiz sonucunda görülmüştür ($F_{(2,135)}: 1,497, p>0,05$). Bulgular ışığında akademik başarısı ne olursa olsun Türkçe öğretmeni adaylarının yüksek düzeyde empatik eğilime sahip oldukları söylenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Öğrenme, bilişsel ve duyuşsal açıdan bir bütünlük taşıyan çok boyutlu bir süreci kapsamaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın yaşamı boyunca önemli olan kavramlardan biri iletişimdir. Öğrenme sürecinde de birey çok yönlü bir iletişim içerisinde yer almaktadır. Bu iletişim ortamında birtakım sorunların ortaya çıkması doğaldır. Önemli olan husus, bu sorunların kısa zamanda etkili biçimde çözüme kavuşturulmasıdır. İletişime dayalı sorunların çözülmesinde de empatik beceriler önem arz etmektedir.

Bu çalışmada da dil ve iletişim bakımından öğrenme ortamında önemli role sahip olacak olan Türkçe öğretmen adaylarının empatik eğilimleri araştırılmıştır. Çalışma sonunda varılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Türkçe öğretmeni adayları ortalamanın üstünde (X:3,40) empatik eğilime sahiptirler; fakat öğretmenlik mesleği yönünden bakıldığında bu değer çok yeterli olduğu söylenemez.
- “İnsanların çoğu bencildir.” (X:3,39) ve “İnsanlar beni tam olarak anlayamıyorlar.” (X:3,07) yargıları için ulaşılan eğilim düzeylerine bakıldığında bu sonuçlardan hareketle Türkçe öğretmeni adaylarının çevrelerindeki olaylara ve insanlara karşı önyargılı yaklaşma konusunda yüksek bir eğilime sahip olduğu söylenebilir.

- Türkçe öğretmeni adaylarının empatik eğilimleri üzerinde cinsiyet ve not ortalaması değişkenlerinin anlamlı olmadıkları görülmüştür. Bu sonucun hemen hemen tüm adayların olumlu düzeyde bir empatik eğilime sahip olduğunu düşündürmesi bakımından önemli olduğu söylenebilir.
- Aday öğretmenlerin empatik eğilimlerinin sınıf düzeylerine göre farklılaştığı, 2 ve 3. sınıf öğrencilerinin empatik eğilimlerinin 1 ve 4. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Empatik eğilimle ilgili farklı öğretmenlik alanlarında ve farklı disiplinlerde yapılan çalışmaların (Barut, 2004; Duru, 2002; Dizer ve İyigün, 2009; Yılmaz ve Akyel, 2008 vb.) sonuçlarıyla çalışmamızın olumlu yöndeki sonucu benzerlik gösterdiği görülmüştür. Fakat öğretmenlik mesleğinin daha özverili ve hoşgörülü bir yapı gerektirmesi nedeniyle öğretmen adaylarının empatik becerilerinin geliştirilmesi amacıyla hizmet öncesi dönemde insan ilişkilerini ve iletişimi geliştirici uygulamalı derslerin verilmesinin daha yararlı olacağı söylenebilir.

KAYNAKLAR

Barut, Y. (2004). Ortaöğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Empatik Eğilim Düzeyleri ile Çatışma Eğilimi Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. XIII.Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya, 6 – 9 Temmuz 2004.

Bilen, M. (1990). Plandan Uygulamaya Öğretim. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Dizer, B. ve İyigün, E. (2009). Yoğun Bakım Hemşirelerinde Empatik Eğilim Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 12 (1), 9-19.

Dökmen, Ü. (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 21 (1-2), 155-190.

Dökmen, Ü. (2005). İletişim Çatışmaları ve Empati. Ankara: Sistem Yayıncılık.

Duru, E. (2002). Öğretmen Adaylarında Empatik Eğilim Düzeyinin Bazı Psikososyal Değişkenler Açısından İncelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (12), 21-35.

Erçoban, S. (2003). İlköğretim II. Kademesindeki Branş Öğretmenlerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Öz, F. (1998). Son Sınıf Hemşirelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri, Empatik Becerileri ile Akademik Başarı Arasındaki İlişki. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2(2), 21–29.

Rogers, R. C. (1983). Empathic: An Unappreciated Way of Being (Çeviren: Füsün Akkoyun). Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 15 (2), 103-124.

Yılmaz, İ. ve Akyel, Y. (2008). Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 9 (3), 27-33.